

УДК 336.14

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-3(23)-130-141

*Оксана Грубляк, Наталія Холявко, Артур Жаворонок***ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕФІЦИТОМ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ***Оксана Грубляк, Наталья Холявко, Артур Жаворонок,***ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ДЕФИЦИТОМ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА УКРАИНЫ***Oksana Hrubliak, Nataliia Kholiavko, Artur Zhavoronok***ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF STATE BUDGET DEPARTMENT MANAGEMENT OF UKRAINE**

У статті здійснено дослідження теоретичних аспектів бюджетного дефіциту. Основну увагу акцентовано на з'ясуванні необхідності управління дефіцитом державного бюджету. Охарактеризовано сутність бюджетного дефіциту та визначено особливості дослідження цього явища в економічній науці. З'ясовано, що бюджетний дефіцит – це особливе економічне явище, яке характеризується в різних аспектах і не обов'язково є чимось надзвичайним та негативним, оскільки причини виникнення, форми прояву та економіко-політичні наслідки дефіциту в кожній державі мають свої особливості. Саме тому управлінням сьогодні потрібно більшу увагу звернути на ефективне використання залучених ресурсів, ніж на абсолютне збалансування державного бюджету. Обґрунтовано, що управління дефіцитом державного бюджету нерозривно пов'язано з такими категоріями, як доходи і видатки державного бюджету, державний борг, валовий внутрішній продукт. Актуальність обраної теми підтверджується тим, що розбалансованість бюджету спричинена неефективною видатковою політикою уряду, яка повинна бути нерозривно пов'язана із фінансовими можливостями бюджету. Непослідовність у проведенні соціально-економічних змін, перманентні політичні суперечності й несприятлива економічна кон'юнктура загострили проблеми в системі державних фінансів. Залучення значного обсягу додаткових фінансових ресурсів призвело до накопичення державного боргу, який переважно характеризує стабільність фінансової системи України на внутрішньому ринку і міжнародному рівні. Саме тому дослідження в цьому напрямку стимулюватимуть якісне оновлення підходів до розуміння сутності цього явища й формування новітніх принципів бюджетного менеджменту у сфері управління дефіцитом державного бюджету. Доведено, що проста відмова від дефіцитності бюджету в умовах кризових явищ в державі не призведе до стабілізації системи державних фінансів та економічного зростання.

Ключові слова: Україна; бюджет; дефіцит; державний борг; ВВП.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 31.

В статье проведено исследование теоретических аспектов бюджетного дефицита. Основное внимание акцентовано на выяснении необходимости управления дефицитом государственного бюджета. Охарактеризованы сущность бюджетного дефицита и определены особенности исследования этого явления в экономической науке. Выяснено, что бюджетный дефицит – это особое экономическое явление, характеризующееся в различных аспектах и не обязательно является чем-то чрезвычайным и отрицательным, ведь причины возникновения, формы проявления и экономико-политические последствия дефицита в каждом государстве есть свои особенности. Именно поэтому управлению сегодня нужно больше внимания обратить на эффективное использование привлеченных ресурсов, чем на абсолютное сбалансирование государственного бюджета. Обосновано, что управление дефицитом государственного бюджета неразрывно связано с такими категориями, как доходы и расходы государственного бюджета, государственный долг, валовой внутренний продукт. Актуальность выбранной темы подтверждается тем, что разбалансированность бюджета вызвана неэффективной расходной политикой правительства, которая должна быть неразрывно связана с финансовыми возможностями бюджета. Непоследовательность в проведении социально-экономических изменений, перманентные политические противоречия и неблагоприятная экономическая конъюнктура обострили проблемы в системе государственных финансов. Привлечение значительного объема дополнительных финансовых ресурсов привело к накоплению государственного долга, который в основной степени характеризует стабильность финансовой системы Украины на внутреннем рынке и международном уровне. Именно поэтому исследования в этом направлении будут стимулировать качественное обновление подходов к пониманию сущности этого явления и формирование новых принципов бюджетного менеджмента в сфере управления дефицитом государственного бюджета. Доказано, что простой отказ от дефицитности бюджета в условиях кризисных явлений в государстве не приведет к стабилизации системы государственных финансов и экономического роста.

Ключевые слова: Украина; бюджет; дефицит; государственный долг; ВВП.

Рис.: 1. Табл.: 2. Библ.: 31.

The article examines the theoretical aspects of the budget deficit. The main focus is on clarifying the need to manage the state budget deficit. The essence of the budget deficit is characterized and the peculiarities of the study of this phenomenon in economics are determined. It has been found that the budget deficit is a special economic phenomenon, which is characterized in various aspects and is not necessarily something extraordinary and negative. After all, the causes, forms of manifestation and economic and political consequences of the deficit in each state have their own characteristics. That is why managers today need to pay more attention to the efficient use of borrowed resources than to the absolute balance of the state

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

budget. It is substantiated that the management of the state budget deficit is inextricably linked with such categories as state budget revenues and expenditures, public debt, gross domestic product. The relevance of the chosen topic is confirmed by the fact that the budget imbalance is caused by inefficient government spending policy, which must be inextricably linked with the financial capabilities of the budget. Inconsistencies in socio-economic change, persistent political contradictions and unfavorable economic conditions have exacerbated problems in the public finance system. Attracting a significant amount of additional financial resources has led to the accumulation of public debt, which mainly characterizes the stability of Ukraine's financial system in the domestic market and internationally. That is why research in this direction will stimulate a qualitative renewal of approaches to understanding the essence of this phenomenon and the formation of the latest principles of budget management in the field of state budget deficit management. After all, it is proved that a simple abandonment of the budget deficit in a crisis in the country will not lead to the stabilization of public finances and economic growth.

Keywords: Ukraine; budget; deficit; public debt; GDP.

Fig.: 1. Table: 2. References: 31.

JEL Classification: H62; H68; H11

Постановка проблеми. Стан державного бюджету як особливого фінансового плану відображає не тільки фінансовий стан держави, а також характеризує загальну фінансову ситуацію країни, а значить, зацікавлює всіх громадян та кожного суб'єкта підприємництва.

Дефіцит Державного бюджету України – це одна з основних проблем, які стоять перед українською економікою, оскільки ефективне функціонування різних сфер економіки України безпосередньо залежить від фінансових ресурсів, які нагромаджуються в державному бюджеті. Проблеми нагромадження бюджетних дефіцитів, формування їхнього розміру та пошук джерел покриття є одними з ключових напрямів при розробці стратегії соціально-економічного розвитку держави на наступні роки.

Дефіцит бюджету – це фінансове явище, яке не є винятком для будь-якої країни. У сучасних умовах немає держави, яка б у своїй історії не зіткнулася б з цією проблемою державних фінансів. Під час чергової економічної кризи виникає автоматично дефіцит державного бюджету, адже зменшуються обсяги виробництва, як наслідок – за ним доходи бюджету та обсяги податків.

Нині економіка України сильно потребує додаткової державної підтримки шляхом або збільшення державних закупок, або зниження ставок податків, або того й іншого. Саме тому в умовах економічної кризи неефективно намагатися повністю усунути дефіцит бюджету, зменшуючи видатки та збільшуючи податки. Це може призвести тільки до поглиблення кризових явищ і не подолає дефіцит бюджету.

Проте за ефективного управління дефіцитом державного бюджету уряд може досягнути навіть певного економічного зростання. Тобто управління дефіцитом бюджету – це складна функціональна система бюджетного регулювання, яка, з одного боку, сприяє макрофінансовій стабільності та динамічному економічному розвитку в довгостроковому періоді, а з іншого – визначає комплекс заходів у частині збалансування бюджету. Важливо для уряду постійно контролювати обсяг бюджетного дефіциту, який може стати критичним та призвести країну до дефолту, адже дефіцит державного бюджету, залучення та обслуговування позик для покриття зумовлять накопичення державного боргу в Україні, що в кінцевому результаті стане фактором стримування економічного розвитку та знизить інвестиційну привабливість держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми накопичення та управління дефіцитом державного бюджету є актуальними, особливо в сучасних умовах, коли, крім значного обсягу дефіциту державного бюджету, для державних фінансів характерний є ще й досить великий обсяг державного боргу, сума якого продовжує зростати щорічно. Саме цим проблемам присвячені наукові праці багатьох учених.

Фундаторами концепції «здорових фінансів» були всесвітньо відомі вчені-економісти А. Сміт [15] та Д. Рікардо [24]. А. Сміт був одним із перших, хто вивчав роль держави в економічних процесах. Ідеї, запропоновані А. Смітом щодо збалансованості бюджету та помірного зростання державного боргу, є актуальними й сьогодні, адже вони передбачають забезпечення фінансової дисципліни і пропагують активне ви-

користання підприємницької ініціативи з метою забезпечення економічного зростання. Однак «невидиму руку» ринку не варто вважати досконалою, а дефіцит бюджету можна використати як регулятор економічних процесів [15].

Питанням формування державного бюджету присвячено багато праць вітчизняних науковців: А. Абрамової [1], В. Виговської [8], І. Долозіна [29], М. Дубини [7], О. Гонти [3], Н. Грапко [4; 5], І. Косач [10; 23], В. Маргасової [17], Н. Островської [12], М. Савлука [6], О. Старчук [30], О. Тимченко [31], К. Шапошникова [25].

Взаємозв'язок бюджетного дефіциту, державного боргу та економіки держави досліджував ще один представник класичної школи – Д. Рікардо. Особливим є вчення щодо впливу державного боргу на поведінку суб'єктів ринку, зокрема, теорема еквівалентності Рікардо. Тобто, оцінюючи еквівалентність між позиковим і фіскальним фінансуванням дефіциту, Д. Рікардо надає перевагу саме податковому способу акумулювання доходів державного бюджету, тому що боргова активність уряду призводить до таких негативних наслідків, як відплив капіталу за кордон, проїдання приватних заощаджень та ін. [24].

Дж. Кейнс піддав сумніву основні ідеї класичної школи й запропонував активізувати державне регулювання економіки. Кейнсіанство розглядало обов'язкове збалансування бюджетів як анахронізм. Коли суспільство відмовляється від боргового кредитування економіки та дотримується концепції «здорових фінансів», то надзвичайно важко стимулювати економічний розвиток. Одним із найважливіших джерел збільшення державних видатків став ринок позичкових капіталів, тоді як постійні бюджетні дефіцити перетворилися на спосіб регулювання економічних відносин [22].

З-поміж українських учених-основоположників економічної науки були: професор М. Савлук, який зазначає: «В умовах незбалансованості бюджету уряд стикається з проблемою вишукування джерел фінансування дефіциту державного бюджету. У світовій практиці відомі три методи фінансування дефіциту бюджету: податкове фінансування, боргове фінансування, фінансування шляхом емісії грошей» [6].

Ю. Пасічник стверджує, що «бюджетний дефіцит має два основних способи покриття – з внутрішніх джерел та шляхом зовнішніх запозичень. Внутрішніми джерелами можуть бути кредити Національного банку та випуск державних цінних паперів. Зовнішніми – кредити урядів держав, що співчувають даній країні, іноземних банків та міжнародних фінансових організацій»; а далі він відносить внутрішні та зовнішні джерела фінансування бюджетного дефіциту за найменшими процентними ставками та зменшення бюджетного дефіциту [13].

Відомий дослідник державних фінансів І. Луніна вказує: «Для покриття бюджетного дефіциту можуть використовуватися різноманітні форми державного кредиту (як внутрішнього, так і зовнішнього). Робота друкарського верстата, яка призводить до емісії, не зумовленої потребами товарного обороту, повинна розцінюватися як захід, який грубо порушує закони грошового обігу, а тому є недопустимою» [14].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри ґрунтовні дослідження сутності дефіциту державного бюджету, причин виникнення та методів фінансування не повною мірою досліджено питання комплексного підходу щодо створення механізму управління бюджетним дефіцитом.

Мета статті. Метою цього дослідження стало поглиблення теоретичних та практичних положень щодо оцінки ефективності управління дефіцитом Державного бюджету України.

Виклад основного матеріалу. У Бюджетному кодексі України подано чітке трактування дефіциту, тобто зазначено, що «дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів з бюджету)» [2].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Управління дефіцитом державного бюджету є частиною бюджетного процесу й разом з іншими показниками державного бюджету свідчить про результати бюджетної політики [21].

Дослідивши підходи науковців щодо визначення сутності поняття «дефіцит бюджету» [2; 6; 13; 14; 16; 18; 19; 21; 22; 24; 26; 28], ми виокремили, що найбільш всеохопним та досконалим є визначення, яке характеризує його як співвідношення між доходами і видатками державного бюджету, при якому видатки бюджету перевищують його постійні доходи. Тобто бюджетний дефіцит нерозривно пов'язаний із такими категоріями, як доходи, видатки державного бюджету. Динаміка обсягів дефіциту Державного бюджету України повторює тенденцію змін дохідної та видаткової частин бюджету.

Абсолютний розмір дефіцитності державного бюджету визначається як різниця між доходами та видатками бюджету, а відносний показник дефіцитності як відношення бюджетних видатків до доходів.

Для визначення впливу зміни бюджетних доходів і видатків у різні роки на дефіцит державного бюджету скористаємось показником дефіцитності Державного бюджету України. Крім динаміки дефіцитності бюджету, варто виявити вплив на нього окремих структурних факторів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка доходів, видатків та дефіциту державного бюджету

Рік	Показник			
	доходи, млрд грн	видатки, млрд грн	абсолютне значення дефіцитності бюджету (доходи-видатки), млрд грн	відносне значення дефіцитності бюджету (видатки/доходи 100), %
2008	231,7	241,5	-9,8	104,2
2009	225,4	245,3	-19,9	108,8
2010	257,1	303,6	-46,5	118,1
2011	311,9	333,5	-21,6	106,9
2012	344,7	395,7	-51,0	114,8
2013	339,2	403,5	-64,3	119,0
2014	357,0	430,2	-73,2	120,5
2015	534,7	576,9	-42,2	107,9
2016	616,3	684,9	-68,6	111,1
2017	793,4	839,5	-46,1	105,8
2018	928,1	985,9	-57,8	106,2
2019	998,3	1075,1	-76,8	107,7

Джерело: складено авторами на основі даних [11].

Значний приріст абсолютного значення показника дефіцитності бюджету спостерігається у 2010 році (більше ніж удвічі) призвів до збільшення коефіцієнта дефіцитності на 10 в.п. Саме цей показник дає можливість порівняти дефіцитність державного бюджету за весь досліджуваний період.

Нетиповим є значний приріст коефіцієнту дефіцитності в докризових 2012 (114,8 %) та 2013 (119,0 %) роках. Така тенденція була спричинена значно більшим темпом приросту видатків над темпом приросту доходів.

У 2015 році коефіцієнт відносної дефіцитності бюджету зменшився до 107,9 %, що засвідчує позитивні результати в частині управління дефіцитом бюджету завдяки заходам бюджетної та фінансової консолідації уряду 2015 році після загострення проблем дефіцитності у 2014 році, коли нарощування дефіцитної незбалансованості призвело до небезпечного рівня.

Протягом 2015–2017 рр. відбулось збільшення доходів Державного бюджету України на 258,7 млрд грн, а видатків – на 262,6 млрд грн. Ця тенденція призвела до падіння коефіцієнта відносної дефіцитності бюджету за останні роки на 2,1 в. п.

У 2016–2019 рр. коефіцієнт відносної дефіцитності бюджету коливається в межах 10 %. Проте починаючи з 2016 року він зростає. Зростання коефіцієнта дефіцитності у 2019 році до 7,7 % свідчить про повернення державних фінансів України до кризового стану. У 2017 році цей показник знизився і був одним із найменших протягом останніх років в Україні та зумовлював позитивні зрушення у формуванні бюджету країни.

Дослідимо динаміку коефіцієнта відносної дефіцитності бюджету внаслідок зміни динаміки видатків та доходів Державного бюджету України [9].

Зміну обсягів видатків державного бюджету розрахуємо за формулою:

$$\Delta K_{\text{деф в}} = \frac{B_1 - B_0}{D_1}, \quad (1)$$

де B_1 – показник звітного періоду видатків державного бюджету;

B_0 – показник базисного періоду видатків державного бюджету;

D_1 – доходи державного бюджету звітного періоду.

Зміну обсягів доходів держбюджету розрахуємо за формулою:

$$\Delta K_{\text{деф д}} = \frac{B_0}{D_1} - \frac{B_0}{D_0}, \quad (2)$$

де D_0 – доходи державного бюджету базисного періоду.

Формула зміни коефіцієнта дефіцитності бюджету буде мати такий вигляд:

$$\Delta K_{\text{деф}} = K_{\text{деф1}} - K_{\text{деф0}} = \Delta K_{\text{деф в}} + \Delta K_{\text{деф д}}, \quad (3)$$

де $K_{\text{деф1}}$ – коефіцієнт дефіцитності бюджету звітного періоду;

$K_{\text{деф0}}$ – коефіцієнт дефіцитності бюджету базисного періоду;

$\Delta K_{\text{деф в}}$ – зміна обсягів видатків державного бюджету;

$\Delta K_{\text{деф д}}$ – зміна обсягів доходів державного бюджету.

Відповідні розрахунки наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Факторний аналіз коефіцієнта відносної дефіцитності Державного бюджету України

Рік	Зміна коефіцієнта відносної дефіцитності бюджету	- через динаміку видатків бюджету	- через динаміку доходів бюджету
2009	0,046	0,017	0,029
2010	0,093	0,227	-0,134
2011	-0,112	0,096	-0,207
2012	0,079	0,180	-0,102
2013	0,042	0,023	0,019
2014	0,015	0,075	-0,059
2015	-0,126	0,274	-0,400
2016	0,032	0,175	-0,143
2017	-0,053	0,195	-0,248
2018	0,004	0,158	-0,154
2019	0,014	0,089	-0,075

Джерело: складено авторами.

Протягом 2009–2019 рр. зміна коефіцієнта відносної дефіцитності під впливом цих факторів відбувалася нерівномірно.

Найбільші значення коефіцієнта дефіцитності бюджету було у 2010, 2013 та 2014 роках. Тому варто дослідити, які фактори вплинули на їхнє значення.

У 2010 році характерний найбільший приріст коефіцієнта дефіцитності, що відбулось через: зростання динаміки обсягу видатків на 0,227; зростання динаміки обсягу доходів на 0,134.

Тобто зростання видатків у динаміці збільшило коефіцієнт дефіцитності на 22,7 в.п., темпи зростання обсягу доходів є меншими (13,4 в.п.) та не покривають приросту видатків, що призвело до значного зростання коефіцієнта дефіцитності.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Крім того, у 2009 та 2013 роках доходів до державного бюджету надійшло менше, ніж у попередні роки, тобто динаміка приросту доходів є від'ємною та додатково збільшує (разом із динамікою приросту видатків) коефіцієнт дефіцитності.

Зміна значення коефіцієнта відносної дефіцитності у 2017 році порівняно з 2016 роком становила: унаслідок динаміки видатків бюджету – зростання на 0,195; унаслідок динаміки доходів бюджету – зменшення на 0,248.

Зростання коефіцієнта відносної дефіцитності у 2018 та 2019 роках відбулось через переважаючі темпи зростання обсягу видатків, а доходи бюджету зростають повільніше та не покривають приросту видатків, що, зрештою, призведе до значного зростання дефіцитності бюджету в майбутніх роках.

У 2016 році коефіцієнт відносної дефіцитності зріс порівняно із 2015 роком у зв'язку з тим, що обсяг видатків зріс на 17,5 в. п., а обсяг доходів – на 14,3 в. п. Тобто зростання доходів у цьому році не перекирило відповідне зростання видатків державного бюджету.

Проведений аналіз дефіциту державного бюджету показав, що коефіцієнт відносної дефіцитності зменшився до 105,3 % у 2017 році. Причому завдяки зростання обсягу видатків він зріс на 19,5 в. п., а через зростання обсягу доходів – скоротився на 24,8 в. п. Тобто від'ємне значення коефіцієнта відносної дефіцитності свідчить про позитивну динаміку функціонування державних фінансів.

Аналіз питомої ваги дефіциту державного бюджету до ВВП дає змогу характеризувати реальні масштаби дефіцитності державного бюджету з урахуванням приросту реального ВВП країни.

ВВП держави характеризує загальний розмір новоствореної доданої вартості в усіх сферах економіки і відображається в доходах та їх використанні. Порівняння дефіциту бюджету із ВВП дає змогу визначати показник дефіцитності як у сумарному значенні, так і у процентах. Зростаюча динаміка дефіциту бюджету здебільшого повинна відповідати зростанню ВВП. Крім того, на обсяг дефіциту державного бюджету також безпосередньо впливає політична та економічна ситуація в країні.

У 2007 році економіка України перебувала на максимумі зростання, збільшення обсягів іноземної валюти, стабільності валютного курсу та акумуляція доходів державного бюджету була високою. Динаміка співвідношення державного боргу, дефіциту державного бюджету до ВВП наведена на рис. 1.

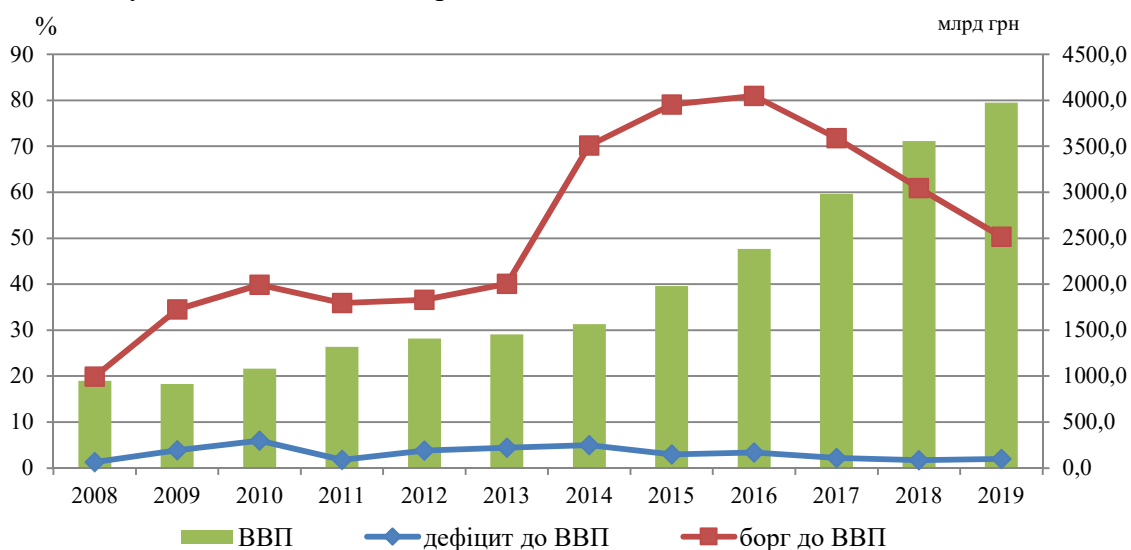

Рис. 1. Динаміка співвідношення державного боргу, дефіциту державного бюджету до ВВП

Джерело: [11].

З рис. 1 видно, що у 2008 році ВВП держави зріс на 32 %, а державний борг зріс більше ніж удвічі (на 114 %).

Стан економічної системи України у 2009 році підтвердив, що вона є нестабільною і для покращення її стану необхідно здійснити коригування валютної політики держави, як одного з важливих факторів зростання державного боргу. Унаслідок непередуманої політики Уряду та Національного банку України у 2009 році курс гривні до долара зріс на 48 %, а державний борг – на 68 %.

Динаміка 2009 року логічно продовжилася у 2010 році. Позитивним моментом для стану державних фінансів у 2010 році можна вважати те, що вдалося стабілізувати зростання валютного курсу гривні до долара США за допомогою спільних дій Уряду України та Національного банку України. У 2011–2012 рр. динаміка державного боргу продовжувала зростати, але не менш стрімкими темпами, як у попередні роки (на 9 %). За цей період державний борг щодо ВВП скоротився до 36,6 %.

Характерною особливістю розвитку української економіки є те, що спостерігається прив'язка зміни валютного курсу до зміни обсягів державного боргу з кроком у один рік. За логікою, першопочаткове зростання валютного курсу має впливати на зростання величини заборгованості, яка представлена валютними кредитами, а та, відповідно, збільшує загальний борг. Але, як видно з рис. 1, в Україні все відбувається навпаки. Так, зростанню валютного курсу у 2009 році на 48 % передуює зростання державного боргу на 114 % у 2008 році, зростання валютного курсу у 2015 році на 83 % передуює зростання обсягу державного боргу на 88 % у 2014 році. За 2015–2016 рр. співвідношення державного боргу до ВВП зростало щодо його значення у 2014 році. Як уже зазначалось, таку ситуацію спричинила криза 2014 року, яка мала політичний характер. Однак у 2018–2019 рр. це співвідношення зменшилося та не перевищує критичну межу у 60 %.

Ще однією закономірністю згідно з рис. 1 є те, що співвідношення державного боргу до ВВП є максимальним у періоди економічних криз і скорочується між ними.

Варто зазначити, що проведений аналіз показує тісний взаємозв'язок між розмірами державного боргу та дефіциту державного бюджету. Дефіцит бюджету спричиняє збільшення державного боргу, а це, у свою чергу, зростання боргу, збільшує бюджетний дефіцит та потребує додаткових державних витрат на його обслуговування. У цьому випадку виникає явище боргової циклічності: дефіцит бюджету – запозичення держави – державний борг – платежі на обслуговування та погашення боргу – дефіцит бюджету. Можна прослідкувати дану взаємозалежність між питомою вагою бюджетного дефіциту до ВВП та питомою вагою державного боргу до ВВП (рис. 1). Як видно з рис. 1, напрями руху ламаних, які відображають коливання дефіциту державного бюджету та державного боргу збігаються.

За період з 2008 по 2019 роки Державний бюджет України жодного разу не приймався з профіцитом. Найбільшу частку дефіцит державного бюджету до реального ВВП займав у 2010 році – 5,94 %.

Отже, на основі вищевказаного, можна прослідкувати помітний взаємозв'язок між обсягами державних запозичень та обсягами дефіциту бюджету. З одного боку, державний борг являє собою різницю між загальною сумою всіх позитивних сальдо бюджетів та загальною сумою всіх від'ємних сальдо (дефіцитів). Отже, дефіцит бюджету формує державний борг, з іншого боку, зумовлює зростання бюджетного дефіциту, яке відбувається за рахунок збільшення державного боргу, який, у свою чергу, буде потребувати додаткових витрат бюджету для його обслуговування.

Висновки і пропозиції. Аналізовані статистичні дані дефіциту бюджету становлять основне ефективне підґрунтя для формування оптимальної структури механізму управління дефіцитом бюджету, а також статистичного забезпечення управління державним

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

бюджетом як індикатора соціально-економічного розвитку держави для сприяння економічному розвитку та розвитку економіки. Зважаючи на це – підвищення соціальної ефективності населення та людський розвиток загалом.

Аналіз державного бюджету показує, що в динаміці за аналізований період обсяг видатків державного бюджету значно перевищує доходи і має тенденцію до збільшення, тому рівень дефіциту бюджету збільшується. Однак за підсумками 2017 року можна говорити про можливість стабілізації економічної ситуації в країні, оскільки був отриманий менший дефіцит бюджету. Зміна величини відносини дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП показує позитивні результати в галузі управління бюджетним дефіцитом за рахунок заходів фіскальної консолідації в 2015 році після загострення проблем у 2014 році, коли дефіцитний дисбаланс збільшився до небезпечного рівня.

Тобто у 2014 році відношення дефіциту державного бюджету до ВВП становило 4,98 %, що є одним із найбільших значень за аналізований період і є негативним показником, оскільки задовільні значення індикатора не більше ніж 3 %. Проте, як бачимо, у 2015 році ситуація покращилась та значення індикатора знизилось до 2,3 %, що є позитивною динамікою. Ці зміни спричинені вжиттям багатьох заходів, у тому числі через формування оптимальної структури видатків бюджету, створення дієвої системи контролю за раціональним і ефективним використання бюджетних коштів. У 2016 році відбулась деяка стабілізація, хоча значення показника дещо зросло – на 0,6 %, попри те однаково було в межах норми та становило 2,9 %.

Поліпшення бюджетної політики має базуватися на нові підходи до реалізації бюджетного механізму з урахуванням реалістичних критеріїв, послідовності, ефективності та ефективність бюджетування. Розроблена бюджетна політика вимагає збалансованої стратегії соціально-економічного розвитку, який забезпечить чіткі інструкції щодо підтримки бюджету програми для збалансування бюджету. Компоненти бюджетної політики повинні забезпечувати синергетичний ефект в економіці, посилення інституційних реформ і підтримувати фінансову та бюджетну стабільність.

Як свідчить практика, високий рівень бюджетного дефіциту істотно впливає на стан економіки країни. На сучасному етапі уряд зобов'язаний здійснювати постійний контроль розміру бюджетного дефіциту, інакше він дестабілізує розвиток країни. На основі цього, необхідно приділяти більшу увагу поліпшенню фінансового стану господарюючих суб'єктів, підвищенню державних доходів за рахунок подолання безробіття, вдосконалення податкової системи, покращення приватизації державного житла та ін. Для максимально ефективно управління дефіцитом державного бюджету, необхідно застосувати систему економічних заходів. Фінансування дефіциту для України надзвичайно важливо й необхідно. Його потрібно переорієнтувати на рішення головної проблеми нашої економіки – збільшення інвестиційної активності, а не скорочувати.

Список використаних джерел

1. Абрамова А. С., Савчук Т. М., Жаворонок А. В. Митні платежі як складова доходів державного бюджету. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 4(4). С. 270-275. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/tmppdf/158.pdf>.
2. Бюджетний кодекс України : Закон від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Гонта О. І., Жаворонок А. В. Податкова система України: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 4, ч. 1. С. 3–9. URL: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2544/2669>.
4. Грапко Н. В., Абрамова А. С., Жаворонок А. В. Система адміністрування податків в Україні. *Фінансові дослідження*. 2016. № 1(1). URL: <http://fr.stu.cn.ua/tmppdf/12.pdf>.

5. Грапко Н. В., Жаворонок А. В. Місьцеве оподаткування в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2017. № 9. С. 975-981. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/168.pdf.
6. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук та ін.] ; за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2011. 589, [3] с.
7. Дубина М. В., Кальченко О. М., Гончаренко Ю. Упровадження та реалізація системи середньотермінового бюджетного планування в Україні: досвід Німеччини. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5 (66). С. 78–92.
8. Жаворонок А. В., Абрамова А. С., Виговська В. В. Місьцеві податки і збори як джерело формування доходів бюджету. *Фінансові дослідження*. 2019. № 1(6). URL: <https://fr.stu.cn.ua/tmppdf/179.pdf>.
9. Захожай К. В. Методика факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України. *Статистика України*. 2011. № 4(55). С. 56-58.
10. Косач І. А., Жаворонок А. В., Марусяк Н. В. Сучасний стан прямого та непрямого оподаткування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 67-71. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/15.pdf.
11. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
12. Островська Н. С., Урікова О. М., Жаворонок А. В. Науково-методичні основи формування податкової складової бюджету. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 29. С. 45-55.
13. Пасічник Ю. Бюджетна система : навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів. Черкаси : Відлуння, 2003. 375 с.
14. Развитие государственных финансов Украины в условиях глобализации : коллективная монография / под ред. д.э.н. И. А. Луниной. Киев, 2014. 296 с.
15. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. Санкт-Петербург : Типография И. И. Глазунова 1866. 496 с.
16. Шкарлет С. М., Гонга О. І., Дубина М. В. Особливості застосування системного підходу до пізнання економічних явищ. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4(8), ч. 1. С. 9-17.
17. Шкарлет С. М., Гонга О. І., Маргасова В. Г., Дубина М. В. Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2014. 272 с.
18. Alonso D. B., Androniceanu A., Georgescu I. Sensitivity and vulnerability of European countries in time of crisis based on a new approach to data clustering and curvilinear analysis. *Administration and Public Management*. 2016. № 27. Pp. 46–62.
19. Chugunov I., Makogon V. Budgetary policy in the conditions of economic transformations. *Economic Annals-XXI*. 2016. Vol. 158, Issue 3-4(2). Pp. 66-69. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V158-15>.
20. Grigoraş-Ichim C. E., Cosmulese C. G., Savchuk D., Zhavoronok A. Shaping the perception and vision of economic operators from the Romania – Ukraine – Moldova border area on interim financial reporting. *Economic Annals-XXI*. 2018. Vol. 173, Issue 9-10. Pp. 60-67. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V173-10>.
21. Hrubliak O., Karvatskiy M., Zhavoronok A. Methodical approaches to assess the efficiency of the budget process in Ukraine. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. Vol. 4. Issue 15. Pp. 108-113. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-2-2\(14\)-108-113](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-2-2(14)-108-113).
22. Kejns Dzh. M. *General theory of employment, percent and money*. Moscow : Progress, 1978. 342 p.
23. Kosach I., Duka A., Starchenko G., Myhaylovska O., Zhavoronok A. Socioeconomic viability of public management in the context of European integration processes. *Administratie si Management Public*. 2020. Vol. 35. Pp. 139-152. DOI: <https://doi.org/10.24818/amp/2020.35-09>.
24. Rikardo D. *The Principles of Political Economy and Taxation*. Moscow : Gorlizardat, 1955.
25. Shaposhnykov K., Holovko O. Public regulation and administration in the sphere of small business. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5, № 4. Pp. 236-242. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-236-242>.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

26. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*. 2019. No. 32. Pp. 120-138. DOI: <https://doi.org/10.24818/amp/2019.32-09>.

27. Shkarlet S., Dubyna M., Shtyrkhun K. & Verbivska L. (2020). Transformation of the Paradigm of the Economic Entities Development in Digital Economy. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. Vol. 16. Pp. 413-422. DOI: <https://doi.org/10.37394/232015.2020.16.41>.

28. Shkarlet S., Kholiavko N., Dubyna M. Territorial reform in the system of strategic management of energy-economic and information spheres of the state. *Economic Annals-XXI*. 2015. № 5-6. Pp. 103-107.

29. Shkarlet S., Dolozina I., Dubyna M. Budgetary revenue breakdown at the local level of public administration in federal countries. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5, No. 3. Pp. 218-224.

30. Stashchuk O., Bazhanova N., Marych M., Shevtsiv L., Tarasova O. & Purtskhvanidze O. Simulation Modelling of Market of Derivative Financial Instruments. *International Journal of Recent Technology and Engineering*. 2019. Vol. 8, Issue 4. Pp. 12581–12585. DOI: <https://doi.org/10.35940/ijrte.D9881.118419>.

31. Tymchenko O., Sybirianska Yu. & Abramova A. The Approach to Tax Debtors Segmentation. *Economic Studies*. 2019. Vol. 28, Issue 5. Pp. 103–119.

References

1. Abramova, A. S., Savchuk, T. M., Zhavoronok, A. V. (2015). Mytni platezhi yak skladova dokhodiv derzhavnogo biudzhetu [Customs payments as a component of state budget revenues]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 4 (4), pp. 270-275. <http://ppeu.stu.cn.ua/tmp/pdf/158.pdf>.

2. Biudzhetni kodeks Ukrainy [The Budget Code of Ukraine], Law № 2456-VI (of 08.07.2010) (Ukraine). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Honta, O. I., Zhavoronok, A. V. (2017). Podatkova systema Ukrainy: suchasnyi stan ta napriamy vdoskonalennia [The tax system of Ukraine: the current state and areas for improvement]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Bulletin of Cherkasy University*, 4(1), pp. 3–9. <http://econom-ejournal.edu.edu.ua/article/view/2544/2669>.

4. Hrapko, N. V., Abramova, A. S., Zhavoronok, A. V. (2016). Systema administruvannia podatkov v Ukraini [The system of tax administration in Ukraine]. *Finansovi doslidzhennia – Financial research*, (1(1)), pp. 6–12. <http://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/12.pdf>.

5. Hrapko, N.V., Zhavoronok, A.V. (2017). Mistseve opodatkovannia v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Local taxation in modern economic conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (9), pp. 975-981. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/168.pdf.

6. Savluk, M., Moroz, A., Lazepko, I. (2011). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. KNEU.

7. Dubyna, M.V., Kalchenko, O.M., Honcharenko, Yu. 2020. Uprovadzhennia ta realizatsiia systemy serednoterminovoho biudzhethnoho planuvannia v Ukraini: dosvid Nimechchyny [Implementation and implementation of the system of medium-term budget planning in Ukraine: the experience of Germany]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, (5(66)), pp. 78-92.

8. Zhavoronok, A.V., Abramova, A.S., Vyhovska, V.V. (2019). Mistsevi podatky i zbory yak dzherelo formuvannia dokhodiv biudzhetu [Local taxes and fees as a source of budget revenues]. *Finansovi doslidzhennia – Financial research*, (1(6)). <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/179.pdf>

9. Zahozhai, K. (2011). Metodyka faktornoho analizu dynamiky koefitsiienta defitsytnosti Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy [Methodology of factor analysis of the deficit coefficient of the State Budget of Ukraine]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, (4(55)), pp. 56-58.

10. Kosach, I.A., Zhavoronok, A.V., Marusiak, N.V. (2018). Suchasnyi stan priamoho ta nepriamoho opodatkovannia [The current state of direct and indirect taxation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo» – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series “International Economic Relations and the World Economy”*, 20(2), pp. 67-71. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/15.pdf.

11. Ministerstvo finansiv Ukrainy: ofitsiinyi sait [The official site of Ministry of Finance of Ukraine]. <http://www.minfin.gov.ua>.

12. Ostrovska, N. S., Urikova, O. M., Zhavoronok, A. V. (2015). Naukovo-metodychni osnovy formuvannia podatkovoi skladovoi biudzhetu [Scientific and methodological bases of formation of the tax component of the budget]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Bukovynian State Financial and Economic University. Economic sciences*, 29, pp. 45-55.
13. Pasichnyk, Yu. (2003). *Biudzhetsna systema [Budget system]*. Vidlunnia.
14. Lunina, I. (2014). *Razvitie gosudarstvennykh finansov Ukrainy v usloviakh globalizatsii [Development of public finances of Ukraine in the conditions of globalization]*. Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine.
15. Smit, A. (1866). *Issledovaniia o prirode i prichynakh bogatstva narodov [Research about nature and reasons of riches of people]*. Tipografiia Glazunova.
16. Shkarlet, S. M., Honta, O. I., Dubyna, M. V. (2016). Osoblyvosti zastosuvannia systemnoho pidkhodu do piznannia ekonomichnykh yavlyshch [Features of application of the system approach to knowledge of the economic phenomena]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissia*, 4 (8)(1), pp. 9-17.
17. Shkarlet, S. M., Honta, O. I., Marhasova, V. H., Dubyna, M. V. (2014). *Mekhanizm formuvannia systemy parabankivskykh poserednykh na finansovomu rynku v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [The mechanism of formation of the system of parbank intermediaries in the financial market in the context of ensuring the economic security of Ukraine]*. ChNTU.
18. Alonso, D. B., Androniceanu, A., & Georgescu, I. (2016). Sensitivity and vulnerability of European countries in time of crisis based on a new approach to data clustering and curvilinear analysis. *Administration and Public Management*, (27), pp. 46-62.
19. Chugunov, I., Makogon, V. (2016). Budgetary policy in the conditions of economic transformations. *Economic Annals-XXI*, 158(3-4(2)), pp. 66-69. <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V158-15>.
20. Grigoraş-Ichim, C.E., Cosmulese, C.G., Savchuk, D., & Zhavoronok, A. (2018). Shaping the perception and vision of economic operators from the Romania – Ukraine – Moldova border area on interim financial reporting. *Economic Annals-XXI*, 173((9-10)), pp. 60-67. <https://doi.org/10.21003/ea.V173-10>.
21. Hrubliak, O., Karvatskiy, M., Zhavoronok, A. (2018). Methodical approaches to assess the efficiency of the budget process in Ukraine. *Scientific Bulletin of Polissia*, 4(15), pp. 108-113. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-2-2\(14\)-108-113](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-2-2(14)-108-113).
22. Kejns, Dzh. M. (1978). *General theory of employment, percent and money*. Progress.
23. Kosach, I., Duka, A., Starchenko, G., Myhaylovska, O., Zhavoronok, A. (2020). Socioeconomic viability of public management in the context of European integration processes. *Administratie si Management Public*, 35, pp. 139-152. <https://doi.org/10.24818/amp/2020.35-09>.
24. Rikardo, D. (1955). *The Principles of Political Economy and Taxation*. Gorlizdat.
25. Shaposhnykov, K., Holovko, O. (2019). Public regulation and administration in the sphere of small business. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(4), pp. 236-242. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-236-242>.
26. Shkarlet, S., Dubyna, M., Hrubliak, O., & Zhavoronok, A. (2019). Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*, (32), pp. 120-138. <https://doi.org/10.24818/amp/2019.32-09>.
27. Shkarlet, S., Dubyna, M., Shtyrkhun, K., & Verbivska, L. (2020). Transformation of the Paradigm of the Economic Entities Development in Digital Economy. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, 16, pp. 413-422. <https://doi.org/10.37394/232015.2020.16.41>.
28. Shkarlet, S., Kholiavko, N., Dubyna, M. (2015). Territorial reform in the system of strategic management of energy-economic and information spheres of the state. *Economic Annals-XXI*, (5-6), pp. 103-107.
29. Shkarlet, S., Dolozina, I., Dubyna, M. (2019). Budgetary revenue breakdown at the local level of public administration in federal countries. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), pp. 218-224.
30. Stashchuk, O., Bazhanova, N., Marych, M., Shevtsiv, L., Tarasova, O., & Purtskhvanidze, O. (2019). Simulation Modelling of Market of Derivative Financial Instruments. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(4), pp. 12581–12585. <https://doi.org/10.35940/ijrte.D9881.118419>.
31. Tymchenko, O., Sybirianska, Yu., & Abramova, A. (2019). The Approach to Tax Debtors Segmentation. *Ikonomicheski Izsladvania*, 28(5), pp. 103-119.

Грубляк Оксана Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна).

Грубляк Оксана Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры общественных, корпоративных финансов и финансового посредничества, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина).

Hrubliak Oksana – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public, Corporate Finance and Financial Intermediation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (2 Kotsiubinskyi Str., 58012 Chernivtsi, Ukraine).

E-mail: o.grublyak@chnu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7198-9747>

Researcher ID: S-2870-2016

Scopus Author ID: 57209341720

Холявко Наталія Іванівна – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний університет «Чернігівська політехніка» (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Холявко Наталья Ивановна – доктор экономических наук, доцент, доцент кафедрой финансов, банковского дела и страхования, Национальный университет «Черниговская политехника» (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Kholiavko Nataliia – Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv Polytechnic National University (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: natasha290186@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2951-7233>

Researcher ID: N-1229-2019

Scopus Author ID: 56912328200

Жаворонок Артур Віталійович – кандидат економічних наук, доцент, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету фінансів, підприємництва та обліку, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна).

Жаворонок Артур Витальевич – кандидат экономических наук, доцент, заместитель декана по учебно-методической работе факультета финансов, предпринимательства и учета, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина).

Zhavoronok Artur – PhD in Economics, Associate Professor, First Vice-Dean of the Faculty of Finance, Business and Accounting, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (2 Kotsiubinskyi Str., 58012, Chernivtsi, Ukraine).

E-mail: artur.zhavoronok@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9274-8240>

Researcher ID: M-7792-2019

Scopus Author ID: 57208127961